

УДК 050.48НОВА ПОШТА(497.113)"1941/1944"
94:355.425.2(497.113)"1941/1944"
DOI <https://doi.org/10.58378/GIG.17.2025.MOL.59-82>
оригинални научни чланак/original scientific article
примљен / received: 01. 09. 2025.
прихваћен / accepted: 15. 12. 2025.
<https://orcid.org/0009-0000-7401-7903>

Милица Мољски (2000), мср историчар
Музеј жртава геноцида, Београд
Стипендиста Министарства науке,
технолошког развоја и иновација
milica.moljski@muzejgenocida.rs

ОКУПАЦИЈА БАЧКЕ: УЛОГА ЛИСТА *НОВА ПОШТА* У ПРЕДСТАВЉАЊУ И ПРИКРИВАЊУ ЗЛОЧИНА МАЂАРСКЕ ОКУПАЦИОНЕ ВЛАСТИ

Сажетак: Рад се бави анализирањем наратива о масовним ратним злочинима почињеним за време мађарске окупације Бачке током Другог светског рата у једином листу на српском језику и ћириличном писму – *Новој пошти*. Истраживање се усмерава на приказ страдања српског становништва на тој територији, улогу Српске православне цркве у збрињавању деце из оформљених логора, као и на политичке интервенције поводом јануарских злочина 1942. године. Посебна пажња посвећена је начину на који су интернирци били представљени у јавности, те улози коју је играла црквена заједница у њиховом збрињавању. Кроз анализу новинских чланака показује се колико је медијски дискурс био у функцији релативизације злочина, представљања мађарских власти у позитивном светлу и скретања пажње са одговорности за масовне репресалије, како према српском, тако и према јеврејском становништву. Рад истиче и улогу појединаца попут Милана Л. Поповића и епископа Иринеја Ђирића. Кроз покушаје да српско становништво пасивизује, а окупационе власти учврсти и стабилизује, *Нова пошта* представља гласило које је од 1941. до 1944. године покушавало да прикрива истину и ствара привид нормалног живота за време мађарске окупационе власти. Рад је написан на основу анализе свих дигитализованих бројева *Нове поште*, као и уз помоћ релевантне историографске литературе.

Кључне речи: злочини, Други светски рат, Бачка, мађарска окупација, Милан Л. Поповић, Иринеј Ђирић, *Нова пошта*.

УВОД

Након војног пуча извршеног 27. марта у Београду, Врховна команда Немачке приступила је „кажњавању“ Краљевине Југославије 6. априла 1941. године. Сукобу се прикључила и Хортијева Мађарска, кршећи потписан Уговор о сталном миру и вечитом пријатељству са Краљевином Југославијом од 12. децембра 1940. године. Наиме, настанак Независне Државе Хрватске 10. априла 1941. године, Мађарска је употребила као аргумент за престајање постојања Југославије и адекватан изговор за поништавање Уговора о пријатељству. Тог дана Влада у Будимпешти одобрила је заповест регента Миклоша Хортија о ратним операцијама у области Délvidék (Јужни крајеви): „Мада се радило о класичној окупацији туђих територија, Мађарска је своју политику правдала исправљањем тријанонске неправде и реституцијом својих територија. Та политичка платформа биће основна политичка оријентација и највећег дела војвођанских Мађара.“¹ Према Хортијевом наређењу, мађарске трупе кренуле су ка такозваним „јужним хиљадугодишњим границама“. С друге стране, значајна улога медија и пропаганде показала се како почетком Другог светског рата, тако и приликом окупације Бачке – писањем штампе и говорима преко радија приказани су неистинити сурови прогони над Мађарима у Југославији, док се о Србима причало као о народу без историје који нема права на територију данашње Војводине, а о Јеврејима као „христоубицама“.

Резултат напада мађарских трупа 11. априла видео се након непуне четири дана – без борбе, заузети су Бачка, Барања, Међумурје и Прекомурје. Током уласка мађарске окупаторске војске почињен је први од три таласа масовних злочина поменутог окупатора на подручју окупиране Бачке у Другом светском рату. Уједно, ово су и први масовни злочини почињени у целокупној окупираној Југославији. Мада је команди мађарске армије било јасно да је југословенска војска сломљена немачким ударима већ напустила своје положаје², у око педесет места Бачке и Барање убијено је, уз помоћ домаћих Мађара, између 2.300 и 3.500 лица³, претежно Срба. Мађарски подаци говоре о 1.435 цивилних жртава.⁴ По броју страдалих цивила издваја се српско колониистичко село Сириг, у којем је, 13. и 14. априла 1941. године, окупатор убио најмање 111 лица.

Поред наведених злочина, посебно треба истаћи извршену пљачку током априла 1941. године, процењену на 639.251.271 предратних динара⁵ и план денационализације којим је

¹ Aleksandar Kasaš, *Mađari u Vojvodini: 1941–1946*, (Novi Sad: Filozofski fakultet, Odsek za istoriju, 1996), 210.

² Генерал Пал Петерди, командант пешадијске дивизије која је продрла између Дунава и Тисе, известио је 12. априла команданте дивизије да главна команда не рачуна на жестоку одбрану непријатеља.

³ Историчар Звонимир Голубовић наводи у свом делу *Рација у Јужној Бачкој 1942.* да је мађарско домобранство са домаћим Мађарима убило, према сопственом признању, 2.300 лица, док подаци Анкетне комисије наводе да је страдало 3.500 људи, махом Срба. У књизи *Историја Мађара* помиње се да је страдало 3.000 југословенских држављана.

⁴ Као чест аргумент зашто је страдало толико људи, наводе се учестали напади четника. Командант Четвртог корпуса, генерал-лајтнант Ласло Хорват, ову аргументацију оценио је као нереалну, истичући да је у мађарским трупaма владала паника и да су под њеним утицајем трупе саме иницирале пуцњаву. Enike Šajti, *Mađari u Vojvodini: 1918–1947*, (Novi Sad: Forum, 2010), 129–131.

⁵ Звонимир Голубовић, *Рација у јужној Бачкој 1942.*, (Нови Сад: Музеј Војводине, 1992), 13.

предвиђено протеривање Срба, Јевреја и Рома досељених у Бачку после 31. октобра 1918. године. Ипак, пошто између немачких и мађарских власти није постигнут споразум о протеривању, непротеран део становништва депортиран је у логоре по Бачкој и Барањи. Током маја и априла 1941. године основани су сабирни логори у Новом Саду, Суботици, Врбасу, Старом Бечеју, Бачкој Паланци, Бачкој Тополи, Тителу, Бегечу, Дероњама, Сенти, Оџацима, Старој Кањижи, Апатину, Сомбору, Кнежевим Виноградима и Белом Манастиру. Становништво је депортирано и у Мађарску, у логор Шарвар. Поред Шарвара, у Мађарској су постојали логори у Барчу, Баји, Нађкањижи, Киштарачи, Гарањи и Фенађшагу.⁶

Други талас масовних злочина почињен је јануара 1942. године. Назван је рацијом, термином којим се означава проналажење сумњивих лица. Ипак, с обзиром на то да термин не одговара размерама злочина, сматра се еуфемизмом и у новијој српској историографији често је замењен појмом погром. Обухватао је скоро сва места Шајкашке, Стари Бечеј и Нови Сад са околином и представљао је скоро једномесечну блокаду живота у којој је, према подацима Покрајинске комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, живот изгубило 3.417 лица српске, јеврејске и ромске националности.⁷ Такође, овај злочин назван је још и *хладним данима* у којима су, након егзекуције, тела жртава бацана у залеђену Тису и Дунав, с обзиром на то да је зима 1942. године била једна од најхладнијих зима у историји Бачке.

Трећи талас масовних злочина уследио је 1944. Односи се на депортовање јеврејског становништва Бачке, углавном у Аушвиц. Према непотпуним подацима Анкетног одбора за утврђивање истине о догађајима 1941–1945. године у Војводини, од 18.380 предатних Јевреја страдало је на разне начине њих 15.343.⁸

Окупација Краљевине Југославије априла 1941. године утицала је на све сегменте живота, па тако и на штампу, једно од главних средстава пропаганде. По уласку мађарских трупа у Нови Сад, направљен је списак листова који ће моћи да наставе свој рад, али се међу њима није нашао нити један лист на ћирилици, односно на српском језику: „Од 42 листа која су излазила на мађарском, забрањено је 16, ниједан од 47 листова на немачком језику није забрањен. Међу листовима којима је даљи рад онемогућен нашли су се: новосадски *Дан*, петровачка *Народна Једношћа* (на словачком), *Насеј* (Кисач), *Руска Зарја* из Новог Сада и многи други листови из Бачке и Барање.“⁹ Српска читалачка публика остајала је без својих гласила, али и информација о свету захваћеном Другим светским ратом. Оваква ситуација престала је настанком листа *Нова јошшћа* 1941. године, који је излазио на српском језику и

⁶ Ђорђе Н. Лопичић, *Мађарски рајсни злочини: 1941–1945*, (Београд: Музеј жртава геноцида, 2010), 19.

⁷ Организациони секретар Покрајинског комитета Комунистичке партије Југославије (ПК КПЈ) за Војводину, Иса Јовановић, говорио је о 10.000 жртава, Ендре Бајчи Жилински о 7.000–9.000, док извештај чланова мађарске владе наводи да је до 27. јануара убијено између 6.000 и 7.000 Срба. Подаци окупатора бележе 3.340 страдалих лица, док историчар Звонимир Голубовић наводи 3.809 жртава.

⁸ Драгица Кољанин, „Војводина у Другом светском рату: универзалне вредности антифашизма“, у: *Научна трибина историчара: зборник предавања одржаних 2006–2007. године*, уредник Золтан Ђере, (Нови Сад: Филозофски факултет, 2007), 91.

⁹ Miroslav Jaćimović, *Novosadske kulturne institucije u periodu 1941–1944. godine u ogledalu lista Nova pošta*, (Novi Sad: Godišnjak istorijskog arhiva Grada Novog Sada, 2012), 229.

ћирилице. Када се узме у обзир да је то време када се скидају ћирилични натписи, улице и градови добијају мађарске називе, а споменици уништавају и уклањају, *Нова њошша* постаје својеврстан медијски феномен који несметано излази и служи окупационом апарату.¹⁰

Наиме, на почетку мађарске окупације, новинари Душан Чампраг и Војислав Спасић обратили су се гувернеру Јужних крајева и начелнику Генералштаба Мађарске, како би започели процес покретања листа који би био штампан на српском језику и ћириличном писму, одобравајући заштиту интереса и лојалност мађарској окупационој власти: „Позивом на оглас пресветлог од 20. априла текуће године, доле потписани моле да изволите издати дозволу да би се покренуо српски лист, непристрасан, лојалан и потпуно објективан. Овоме листу били би циљеви следећи: да се Српство које живи у Мађарској васпита да буде мирно и спокојно и да се влада према данашњем духу времена, да буде информисано о свим најновијим догађајима у земљи као и у иностранству, исто тако и о наредбама и упутствима месних власти...”¹¹ Управо у томе се огледала специфичност и пријемчивост *Нове њошше* – писана је српском читаоцу, а писали су је српски новинари који су радили за окупационе власти. Нове власти сматрале су круцијалним пласирање жељених информација српском јавном мњењу ради покорности и очувања мира у окупираним крајевима, као и ради борбе против Народноослободилачког покрета (НОП): „До покретања јединог српског листа у окупираном Новом Саду дошло је захваљујући подударању жеље српских новинара да покрену лист на матерњем језику, и намере окупационих власти да Србе пропагандним путем наведу да мирно прихвате окупацију.”¹² Поред наметања пробраних информација читаоцима који су били припадници српског народа, настанак *Нове њошше* био је начин да се створи привид нормалног живота у околностима ратних година које су резултовале са три таласа масовних злочина у окупираној Бачкој, али и помогне процес мађаризације. Из тих разлога настала је *Нова њошша*, која је као дневни лист излазила готово сваког дана од 16. децембра 1941. до 6. јуна 1944. године и извештавала Новосађане о стању на фронту, градским и околним збивањима и најбитнијим вестима које су се тицале Мађарске, како би се преусмерили ставови српског народа који су били противни силама Осовине. Први број објављен је без икакве поздравне речи. Наведено је да новине излазе „сваки дан осим понедеоника и дана иза празника ујутро”. Глави уредник листа био је Војислав Матић.

Суженим избором тема, неистинитим, непотпуним, необјективним и тенденциозним извештавањем, *Нова њошша* је обавештавала своју публику од првог до последњег броја. Поред тога, обилovala је чланцима који треба да формирају привид нормалног попут репортажа о спорту, књижевним одломцима, саветима за свакодневни живот и слично. Историчар Александар Касаш оценио је да су од свих новосадских дневних листова највеће тираже имали немачки *Deutsches Volksblatt* (20.000 примерака), мађарски *Reggeli Újság* и *Új nap* (око

¹⁰ Владимир Баровић, „Нова њошша” – медијски спецификум ратне пропанде 1941–1944. године у окупираном Новом Саду, Култура полиса, <https://kpolisa.com/index.php/kp/article/view/160>, датум приступа 31. 8. 2025.

¹¹ Mila Čobanski, Zvonimir Golubović i Živan Kumanov, *Novi Sad u ratu i revoluciji*, (Novi Sad: Institut za izučavanje istorije Vojvodine, 1976), 523.

¹² Александар Карановић, *Квислиншки лист на српском језику „Нова њошша” као средство пропанде мађарске окупационе управе у Бачкој 1941. и 1942. године*, Култура полиса, <https://kpolisa.com/index.php/kp/issue/view/19>, датум приступа 31.8.2025.

10.000 и 15.000 примерака) и српска *Нова пошта* (20.000 примерака)¹³, што је значило да је српски лист имао исти тираж као и немачки, и чак дупло већи него мађарски.

„О ДОГАЂАЈИМА У МЕСЕЦУ ЈАНУАРУ ОВЕ ГОДИНЕ“

Упркос неоспорној цензури, у *Новој пошти* помињан је погром извршен јануара 1942. године под називом *догађаји*. Главни мотив да се у једном српском листу врши пропаганда поводом злочина који су починиле мађарске снаге и локално мађарско становништво, огледа се у чињеници да је управо ова тема уносила највећи немир код бачких Срба и да је окупатор доживљавао као могућу иницијалну капислу за јачање покрета отпора у Бачкој.

На насловној страни објављен је чланак под насловом „Председник владе др. Калаи одговорио је на интерпелацију народног посланика Милана Л. Поповића о догађајима у месецу јануару ове године“¹⁴. Сам наслов, еуфемистички и у крајњој мери опскуран, представља карактеристичан пример начина на који су злочини почињени над српским и јеврејским становништвом у Бачкој јануара 1942. године били третираны у мађарском јавном дискурсу и званичној штампи. Да се о злочинима у мађарском парламенту причало, новине су потврдиле рекавши да је дан раније Милан Л. Поповић¹⁵ говорио о народно-политичком положају Срба у контексту јануарских „догађаја“ у Бачкој. Међутим, уместо интерпелације, објављен је искључиво одговор председника мађарске владе, др Миклоша Калаја, који је послужио као покушај негирања одговорности и уједно као демагошки приказ постојања парламентарне слободе говора у Мађарској.

„Жабаљски“ односно „делвидечки проблем“ започео је својим тумачењем историјског контекста Бачке, означавајући је као територију „отргнуту“ од Мађарске Тријанонским споразумом, односно „поново освојену од Србије, односно Југославије“ у априлу 1941. године. Посебно проблематичан био је исказ да приликом „освајања“ односно окупације априла 1941. године није почињено „никакво зло“ над цивилним становништвом, што представља у потпуности нетачну тврдњу. Наиме, историјски извори указују да су, управо током априла 1941. године, приликом уласка мађарских војних јединица на територију Краљевине Југославије, почињени први масовни злочини над цивилним становништвом у целој окупираној држави, у којима је страдало између 2.300 и 3.500 људи.

¹³ Aleksandar Kasaš. *Presuda uredništvu lista Nova pošta*. Filozofski fakultet u Novom Sadu, <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2012/978-86-6065-128-2 datum pristupa: 31. 8. 2025>.

¹⁴ „Председник владе др. Калаи одговорио је на интерпелацију народног посланика Милана Л. Поповића о догађајима у месецу јануару ове године“, *Нова пошта*, 16.7.1942, 1.

¹⁵ Милан Л. Поповић припадао је групи посланика Радикалне странке који су почетком 1910. напустили странку и основали лист *Српство*. Преузео је уређивање листа 1912. године, што је изазвало бројне полемике и осуде због његових мађарофилских ставова. После балканских ратова Поповић је отвореније стао на страну Монархије, што ће довести до његове смене као уредника 1914. године. Дејан Микавица и др., *Срби у Хабзбуршкој монархији: 1526–1918*. Књ. 2. (Нови Сад: Прометеј, Радио-телевизија Војводине, 2016), 268. Претпоставља се да је током међуратног периода постао члан међународног антикомунистичког друштва са седиштем у Швајцарској. Због сарадње са окупатором и борбе против комунистичког покрета, нове власти осудиле су га на смрт у послератном суђењу 1945. године.

Супротно томе, Калај је говорио о искреној братској љубави мађарских хонведа који су пригрили „на своја недра целокупно становништво“¹⁶. Кривица за прекид таквог „мирнодопског“ стања приписана је бачким Србима који су се, „услед погрешног тумачења попустљивости наше војске“, супротставили мађарству и „допустили себи разне терористичке акције“. Ове оптужбе обухватале су саботаже попут паљења пластова, уништавања телеграфске мреже, напада на железничку инфраструктуру и ометања рада државних служби. Појачана активност и бројност бачких комуниста приказана је као последица појачане активности комуниста из Србије и Баната који су услед репресалија дошли у Бачку. Са друге стране, деловање мађарских органа јавне безбедности окарактерисано је као „природно“ и легитиман одговор на дестабилизацију јавног реда и на убиства „више“ органа власти. Акција партизана била је, по Калају, вешто организована скоро годину дана, да би ексалирала у отворену побуну 4. јануара 1942. године. Тада су у Жабљу „партизани напали патроле наших жандара и пограничних ловаца, наневши им тешке губитке“, усмртили „више граничних ловаца, два жандара“ и ранили „више њих“. Наводном истрагом утврђено је да је у питању дуго планирана акција у иностранству, у организацији „неодговорних елемената“ који су се крили у ритовима и салашима уз помоћ локалног становништва. Иако је опасност уклоњена „елиминисањем“ сакривених партизана, Калај наводи да су се „сумњиви и екстремни елементи упутили према Ујвидеку и онде су угрожавали спокојство и мир грађанства“, као и да је само грађанско вођство Новог Сада молило да се, након Жабља и околине, акција „чишћења“ прошири на цео град. Рација, односно погром, представљена је као акција „чишћења“ која је током 21. и 22. јануара текла „у реду“. Ипак, 23. јануар приказан је као прекретница у развоју догађаја јер су, како тврди, тада „партизани, који су се увукли, продрли у унутрашњост града и напали наше органе ручним гранатама и оружјем, што је изазвало код наших органа, који су два дана по зими од 25 степени вршили тешку дужност, одмазду, тим пре јер су после жабаљског устанка на дневном реду били атентати против органа безбедности“¹⁷.

Наредни опис представља реконструкцију догађаја премијера Мађарске и пребацивање кривице на припаднике Народноослободилачког покрета, али и прве процене броја жртава: „Према томе, неумесно држање становништва у највећем делу изазвало је као последицу, коју јако жалимо, да се одиста међу жртвама налазе и невини грађанска лица. Несумњиво да су у ванредно затегнутој ситуацији поједини органи власти почели да претерују и извршили испаде. Међу жртвама има и невиних. То је стварност. Ово износим без прећуткивања иједне чињенице. Чујем да је југословенска влада, која живи у емиграцији, у вези са овим догађајима покренула против нас нечувену кампању клевета у неутралним државама. Нека узму онде на знање да је Бачка домовина реда и мира, где су они који су дошли из иностранства хтели да направе преврат, дакле за оно што се догодило нити мађарске власти, нити овдашње српство није одговорно, него исти они који су запалили Берлин (плесак и одобрење), па и сада чине да онде не дође до мира и реда. Колику гомилу неистина представљају вести које су потуране од такозване југословенске владе у неутралним

¹⁶ Исто.

¹⁷ Исто.

државама. Морам да утврдим да у општинама, које цитирају да су се одиграли мађарски атроцитети, није се десио ни један једини случај. Она места која се спомињу па су према овима мађарски војници и власти поступили немилосрдно, не фунгирају ни у једној јавној евиденцији или матици Бачке. Према њима, Суботица је у рушевинама, у Палићком језеру пливају лешеве. За Суботицу нисам чуо ни да је ико огребен. Они нису водили рачуна ни о вероватноћи неистина, користећи се системом лажи који се држи принципа да је свеједно шта се говори, јер једну лаж прати само друга, већа. Наши Срби нека буду спокојни што је ова држава сада ту, у коју су пре три стотина година побегли, од опасности, и да она постоји и да им гарантује праведна човекољубива и народна права. За љубав и потпуне прецизности донео сам овде списак свих жртава и овај записник стоји на расположењу сваком господину посланику. За време трајања целог времена, узимајући у обзир и јануарске дане, број мртвих Срба износи 2.550. У чишћењу у Новом Саду било је 292 српске жртве, у Старом Бечеју који спомињу на другом месту, 89, а у акцији чишћења у Тителу 50 српских жртава. Ови бројеви резултати су оне истраге за коју је господин посланик Поповић – пошто је и он учествовао у истрази – рекао да је најтачнија, најсавеснија и најпрецизнија. Наш народ располаже са том храброшћу да оно што је учинио о томе и поднесе рачун и нема разлога да ни пред киме ово притаји (велики пљесак). За жртве морамо припремити одговорност, а са примањем ове одговорности примам и обавезу, с обзиром да се правне повреде могу довести у везу на извесне мањкавости управљања и вођства, па је законски поступак ради позивања на кривичну одговорност криваца и оних који су препустили своју одговорност у току, и – уколико је потреба на упућивање – водићу рачуна да зато искусе казне не извршиоци, него издавачи оваквих наредаба.“¹⁸ Ипак, бројеви које је изнео значајно се разликују од података независних извора и каснијих историографских утврђивања.

Унапред припремљене расправе у Парламенту о злочинима над Србима требало је да смире напетост, скрену пажњу са главних криваца и прикажу Мађарску као парламентарну државу. Калај није намеравао да испита позадину погрома, одговорне, нити да их строго казни. Говорећи о „српском питању“, односно јануарском покољу, Милан Л. Поповић говорио је о угроженом физичком и материјалном опстанку српског народа, затим осудио бољшевички елемент, али уз оцену да у Новом Саду није било ни колективних ни појединачних акција четника или партизана: „Уличних борби није било, није убијен ни један Мађар. Уноточ свему томе жалосни догађаји су били таквих размера, уништено је толико људских живота и имовине, да је човек и сваки поштени Мађар запањен њиховом неразумношћу... Операција чишћења далеко је прешла ону границу која се могла дозволити у циљу очувања јавног реда и мира становништва... Оно што пред Парламентом захтевам од господина председника Владе јесте да се овај безумни чин, због својих негативних последица више нигде уз примену ових средстава никада не понови. То не служи интересима Мађарске и њене историјске улоге коју она има у Подунављу и која ће међу народима који ту живе имати и своју будућност.“¹⁹

¹⁸ Исто.

¹⁹ Aleksandar Kasaš, *Mađari u Vojvodini: 1941–1946*, n.d., 97.

Калај је Милану Л. Поповићу поверио одређену улогу у парламенту, водећи се пре свега његовим политичким везама у Европи. Посебно је као значајан фактор узео у обзир покрет Драже Михаиловића, преко ког је постојала могућност успостављања везе са југословенском владом у Лондону. С обзиром на утицај који је југословенска избегличка влада имала на формирање става западних сила у вези са рацијом, информисање европске јавности о мађарским злочинима из тог периода поверено је управо Поповићу. Он је 1942. године отпутовао у Швајцарску са задатком да, поред успостављања дипломатских и политичких контаката „преко југословенског посланика Момчила Јуришића упозна избегличку владу у Лондону о геноциду над Србима у Бачкој.“²⁰ Један од кључних циљева ове мисије био је да се европска јавност убеди у спремност мађарских власти да отворено признају и јавно говоре о почињеним злочинима.

Наредне године Поповић је предводио депутацију Срба код великог жупана Новог Сада, Леа Деака²¹, поводом његовог постављања на ову функцију након титуле великог жупана Бачко-бодрошке жупаније и Сомбора.²² Обратио му се тражећи мир, душевно оздрављење, али пре свега споразум са народностима, односно националним мањинама. Иако није износио конкретне податке о страдању српског становништва, Поповић је говорио о изванредно болним искушењима која је српски народ, према његовим речима, преболео, апелујући на узајамну сарадњу и избегавање поновног крварења старих рана. Деаков одговор усаглашавао се са чињеницом да је потребно пронаћи модус вивенди као начин саживљења српског и мађарског народа, али уз опомену да постоји извесна могућност „да се одмах не створи атмосфера коју толико желимо“²³ и обећавајући да неће правити никакве разлике; закључио је да од тог дана почиње онај живот који Мађари и Срби треба сами да изграде.

²⁰ Исто, 137.

²¹ Након другог таласа злочина мађарског окупатора почињених током јануара 1942. године у Шајкашкој, Новом Саду и Старом Бечу, тадашњи велики жупан Бачко-бодрошке жупаније и Сомбора, Леа Деак, дао је изјаву дописнику *Нове пошти*, Сави Степанову, у којој се обратио српском становништву поздрављајући сарадњу са мађарским народом, али поручујући да „буду потпуно мирни и да свим силама настоје да у прикључењу Јужног Краја Матери Земљи, нађу своје место“. Обећао је законско поступање према Србима и пуну равноправност, позивајући их да се са пуно поверења обратe надлежним властима по питању молби и жалби. („Свим Србима да буду потпуно мирни и да настоје да нађу своје место у прикључењу Матери Земљи“, *Нова пошта*, 14. 4. 1942, 1)

²² Депутацију су чинили Тодор Милић, окружни протојереј и архијерејски заменик; Дака Поповић, бивши министар и бан; Бранко Илић, лекар, бивши градоначелник и сенатор; Милан Секулић, бивши народни посланик и председник Јавнобележничке коморе; Милош Петровић, бивши председник Општине; Обрад Милутиновић, бивши потпредседник Општине; Бранко Николић, бивши народни посланик и јавни бележник; Радослав Илић, адвокат, бивши јавни бележник, председник Друшта за српско народно позориште; Коста П. Миросављевић, бивши председник Трговинско индустријске и занатске коморе; Ника Новаковић, трговац; Станоје Шилић, занатлија, председник Задруге Срба занатлија; Милан Суботин, председник Кола занатлијске омладине; Сима Марковић, председник Савеза земљорадничких задруга и Миша Бајић, економ, председник Српског ратарског црквеног певачког друштва.

²³ „Свечани пријем изасланика Срба код великог жупана г. д-р Леа Деака“, *Нова пошта*, 2.3.1943, 3.

ЛОГОРИ

Први јавни помен постојања логора на територији Мађарске забележен је у дневном листу *Нова јошша* 7. маја 1942. године у чланку под насловом „Преко две хиљаде незбринуте деце смештено је у Бачкој, Мађари показују разумевање за судбину незбринуте деце“²⁴. У питању су Срби рођени ван Бачке, односно досељени након 31. октобра 1918. године. Окупационе власти су ову групу становништва, заједно са њиховим породицама, депортовале у логоре широм окупиране Бачке и територије Мађарске. У чланку је шеф полиције у Суботици и покрајински заменик великог капетана у Сегедину, Бела Буоц, приказан као личност испуњена разумевањем и племенитим осећањима за судбину ових људи. Њему је приписана заслуга што су поједине породице биле смештене код српских и мађарских земљопоседника. Међутим, централна личност у представљању била је Милош Рафајловић, председник Српске читаонице у Суботици и адвокат у Суботици, који је, заједно са управом Српске црквене општине у Суботици и другим местима са већинским српским становништвом у Бачкој, учествовао у збрињавању деце.

У чланку је наглашено да се ради о врло скромној личности која ретко говори о сопственим достигнућима. Ипак, у разговору са новинаром *Нове јошше*, Милош Рафајловић је изнео податак да на територији Бачке борави приближно 3.000 незбринуте деце, од којих највећи број има између пет и дванаест година. Своју делатност окарактерисао је као човекољубиву дужност сваког појединца, уз напомену да је, захваљујући сарадњи појединаца и заједница, збринато више од 2.000 деце, док је око хиљаду остало незбринато. Поред деце, широм Бачке био је смештен и значајан број одраслих лица. Посебно признање за разумевање и социјалну осетљивост Рафајловић је приписао мађарским властима, истичући да су сличне оцене изнели и народни посланици Милан Л. Поповић и Богдан Дунђерски. Чланак, такође, пружа увид у то да су црквене општине у Новом Саду и Србобрану основале болнице „за сврхе ових људи без домовине“²⁵. Истовремено је упућен јавни апел свим црквеним општинама и грађанима да се обрате Црквеној општини у Суботици ради збрињавања преостале деце. У тексту је наглашено да су, поред српског становништва, у процес удомљавања деце били укључени и Буњевци, као и Мађари, код којих је смештено више од 150 деце, при чему се истицало да „се осећају врло добро“²⁶.

Следеће помињање постојања логора за Србе Бачке и Мађарске забележено је 15. јула 1942. године, у тексту под насловом „Нема више Срба у логорима“²⁷. Наведени су подаци према којима је приближно 10.000 лица било интернирано и смештено на салашима, од чега су око 3.000 чинила деца. Такође, изнете су информације да је приближно 200 деце рођено у логорским условима, као и да је планирано отварање две прихватне болнице у

²⁴ „Преко две хиљаде незбринуте деце смештено је у Бачкој, Мађари показују разумевање за судбину незбринуте деце“, *Нова јошша*, 7.5.1942, 3.

²⁵ „Преко две хиљаде незбринуте деце смештено је у Бачкој, Мађари показују разумевање за судбину незбринуте деце“, *Нова јошша*, 7.5.1942, 3.

²⁶ Исто.

²⁷ „Нема више Срба у логорима“, *Нова јошша*, 15.7.1942, 4.

Новом Саду ради пружања основне здравствене неге. Читаоцима је приказано да је током априла и маја 1941. године „велики број“ Срба и Хрвата, земљорадника и колониста по Бачкој, интерниран са својим породицама у логоре од којих су најпознатији у Суботици, Шарвару и Тополи. Посебна пажња посвећена је страдању деце колониста, која су трпела изузетно тешке услове живота, приказане недостатком простора, свежег ваздуха, хране и распрострањеношћу заразних болести. Са друге стране, поменуто је постојање лекара који је „долазио сваког дана у ове логоре и прегледао дневно и по хиљаду лица“²⁸.

Акција збрињавања деце из логора приписана је иницијативи Српске црквене општине у Суботици и Шандору, у сарадњи са епископом Иринејем Ђирићем: „Сматрали смо да је најбоље, ако ову хуману ствар узму у своје руке наше српске црквене општине, које имају директан контакт са верницима, па знају њихово материјално стање и знају коме могу да се обрате за смештај деце. Родитељи су, разуме се, пристали да се одвоје од деце, јер су знали да ће им се деца сместити у ваљане хришћанске куће, где ће добити не само храну, већ и лепо васпитање. Меродавне мађарске власти су пристале да се логорска деца сместе по приватним кућама по Бачкој и другим жупанијама. Требало је затим пребродити само извесне локалне тешкоће и акција је уродила богатим плодом. Нађени су потребни извори материјалних средстава код племенитих дароватеља.“²⁹ Извештај садржи и конкретне податке о путањи кретања деце: првобитно су била смештена у Суботици, потом у Нови Сад, где је боравило преко 600 деце, а затим у Сомбор који је прихватио више од 500 деце. Након тога, деца су распоређивана у мања места у којима живи српско становништво, као што су Стапар, Србобран, Турија, Сента, Ада, Мол, Бечеј и друга. Као још један пример привида нормалног и разумевања окупатора за српско становништво, карактеристично је да су у овом извештају коришћени српски, а не мађарски називи ових насеља, што упућује на могућност да је извор био Србин, блиско повезан са Српском православном црквом, могућно и део црквеног клира. Такође, у овом исказу присутна је посебна захвалност мађарским окупационим властима: „За све што смо успели у овом скромном раду припада у првом реду велика наша благодарност великом жупану Бачке г. др. Деаку. Он нам је помогао у целој Бачкој исто као што су нам свесредно и племенито помогли у градовима Суботици и Новом Саду велики жупан г. Рек Андар и др. Апатини Фернбах Петер. Невина мала српска деца са захвалношћу спомињу у својим молитвама њихова имена, што им је враћена слобода и могућност развитка и бољег живота. Мала деца из логора већ су и заборавила за логор и живе у својим новим домовима код наших добрих људи као остала деца. Она ће на јесен већ ићи у школу и биће вредна деца својих нових родитеља.“³⁰ Српској православној цркви дозвољено је, 1. априла 1942. године, да у српске домове ван Шајкашке смести прву групу деце, мушку у узрасту до 14 и женску до 15 година. Поред епископа, достављању помоћи придружили су се Јован Ђулум и Коста Хаџи, председник и секретар новосадске Црквене општине. Захваљујући Српској православној цркви, из шарварског логора спасено

²⁸ Исто.

²⁹ Исто.

³⁰ Исто.

је око три хиљаде деце и 184 мајке са новорођенчадима.³¹ Акција спасавања обухватила је и словеначку децу. Њихово здравствено стање оцењено је као лоше: „Деца су стизала у тако бедном стању да су изгледала као авети, мршава пуна краста, у неким дроњцима, тако да су пружала страховиту слику беде.“³² Болница је основана како би у њој била лечена деца која су у логорима оболела од туберкулозе, а функционисала је од прилога црквених општина Епархије бачке, прилога верника, али и од Краљевске угарске владе.

Сабеседник и информатор, како *Нова Њошша* назива особу од које добија ове податке, није изоставио ни Србе у похвали, истичући да је српски народ у Бачкој, без обзира на материјални статус, своју дужност схватио како треба, па је „у неким селима било право такмичење међу мештанима за децу и они, који су остали без логорске деце, настојали су да их свакако добију“³³. Пренето је да је српска јавност у Бачкој с одобравањем примила вест да су мађарске власти одобриле пресељење родитеља деце у приватна домаћинства. Означени су као „одлична радна снага“ посебно у контексту сезонских пољопривредних радова, као што је жетва. Према доступним информацијама, значајан број економа српског, мађарског и буњевачког порекла изразио је спремност да прими радно способне особе, као и жене, нарочито мајке са одојчади. У чланку се посебно наглашава да је највећа брига била усмерена управо ка тој категорији становништва, уз оцену да је помоћ успешно пронађена „код добрих људи“. Истиче се да су у понедељак (без навођења конкретног датума) логоре напустили и последњи српски интерниранци, осим приближно 20 особа које су задржане из политичких разлога. У том контексту, тврди се да више нема Срба у логорима.“³⁴

Најављен је долазак нове групе – 120 девојака старости од 17 до 21 године и 60 мајки са бебама – за које је смештај осигуран. Ипак, у надолazeћем периоду требало је осигурати простор за још око 350 словеначке деце из подручја Међумурја и Прекомурја. Смештање родитеља и њихов рад предвиђен је на територији Бачке и жупанијама Зала, Толна, Веспрем и Барања, на српским и мађарским салашима. Као „интересантна згода из логорског живота“ наводи се податак да се током приближно једне године боравка колониста у логорима родило више од 200 српске деце. Иако нема прецизних информација о њиховом здравственом стању и стопи преживљавања, извор наводи да су „жива и здрава“.³⁵ У завршном делу текста истиче се да су отворене две „наше“ болнице намењене пружању бесплатне здравствене заштите бившим аграрним колонистима. Њихово оснивање омогућено је захваљујући прилозима у укупном износу од 200.000 пенга и „ту је свако ко је могао дао кревет или постељину, ћебад или ако друго није могао бар један пешкир, да и он са своје стране допринесе нешто за ову хуману ствар“³⁶. Као посебну намеру, информатор на крају изјаве упозорава да не жели да његов извештај буде схваћен као хвалоспев. Његов циљ је,

³¹ Aleksandar Kasaš, *Mađari u Vojvodini: 1941–1946*, n.d., 95.

³² Алимпје Поповић, *Успомене*, (Нови Сад: Прометеј, 2017), 306.

³³ „Нема више Срба у логорима“, *Нова Њошша*, 15.7.1942, 4.

³⁴ Исто.

³⁵ Исто.

³⁶ Исто.

како наводи, искључиво истицање „великог разумевања и племенитости“ мађарских власти које су омогућиле спровођење „човечног решења овог питања“, као и захвалност свима који су учествовали у реализацији акције..³⁷

Други помен логора у Шарвару у Мађарској објавила је *Нова џошша* 28. јула 1942. године у кратком тексту под називом „Основана је приватна болница за оболелу децу из Шарвара“³⁸. Упркос томе што се у тексту не наводи етничка припадност, порекло деце нити функција самог логора, писано је о отварању приватне болнице у Новом Саду за оболелу туберкулозну логорашку децу. У тренутку штампања овог броја, наводи се да је 200 деце стигло из Шарвара. Српска православна црквена општина у Новом Саду истакнута је као оснивач и главни финансијер установе, уз подршку хуманитарних удружења и приватних добротвора. Значајну улогу у обезбеђивању материјалне подршке имао је Милан Л. Поповић, који је, посредовањем код Министарства унутрашњих послова, обезбедио државну новчану помоћ у висини од 1 пенга дневно по детету, што по прорачунима *Нове џошше* износи 6.000 пенга. За управника болнице постављен је доктор Јова Поповић, бивши начелник Државног хигијенског завода, оцењен као стручњак на пољу социјалне медицине.³⁹

У Божићној посланици из 1943. године, епископ бачки Иринеј Ћирић⁴⁰ осврнуо се на страдање српског становништва у ратним условима, при чему је посебну пажњу посветио судбини лица интернираних у логоре.⁴¹ У беседи је изразио утеху коју проналази у хуманости и

³⁷ Исто.

³⁸ „Основана је приватна болница за оболелу децу из Шарвара“, *Нова џошша*, 28.7.1942, 4.

³⁹ Исто.

⁴⁰ Иринеј Ћирић (Сремски Карловци, 1884 – Нови Сад, 1955) био је епископ тимочки (1919–1921) и бачки (1922–1955). Након доласка нових послератних власти налазио се у кућном притвору. Претучен је након пуштања на слободу. Умро је у Новом Саду. Најпре због заслуга за спасавање српских заточеника и деце из мађарског логора Шарвар током Другог светског рата, Српска православна црква канонизовала га је маја 2022. године и празнује га као Светог Иринеја, епископа бачког, Исповедника вере.

⁴¹ Епископ бачки Иринеј Ћирић упутио је Божићну посланицу својим верницима 1942. године, која се издваја по временском контексту и по отвореној захвалности регенту Миклошу Хортију. Наиме, прочитана је четврти дан након почетка рације у Шајкашкој и представља поруку како пастви, тако и окупационим властима: „Гледајући с висине владичанског престола, на који је милост Божја поставила моју смиреност, и испитујући прилике у ближој и даљој прошлости и садашњости, налазимо потсека за наду да ће наша света српска православна Црква и њена верна чеда моћи и отсада у миру живети, и духовно и материјално развијати се; да ће наша вера, просвета, језик, привреда, обичаји и народне особине бити поштоване и цењене, да ћемо као и сви други грађани уз исте дужности уживати и иста права. У тој нади утврђује нас чињеница да смо све до пре двадесетак и нешто година били већ у саставу Краљевине Угарске, и то не кратко време, и не само два и по века, колико је потекло од сеобе под Патријархом Арсенијем Трећим, него много дуже, бар четири стотине година, као што наказују имена мојих блажене успомене претходника на архијерејском престолу из тако далеких времена. Кроз те стотине година наше су светиње поштоване као што сведоче велелепни храмови и школске зграде свуда по епархији и све што показују наши крстови по градовима и селима, на трговима и раскршћима од којих су скоро и најмлађи старији бар од два покољења, у којима наши суграђани других вера и језика увек гледају израз наше побожности, који ником није био на сметњи, и верујемо да ни отсада неће бити. У нашој нади храбри нас и чињеница да су мађарским законодавством, које је и данас на снази, уређени и односи српске православне Цркве у Краљевини Угарској, по којем законодавству и данас мирно живи сестринска нам српска православна епархија будимска, а по којем је до пре двадесетак година и ова епархија поред руководства духовног живота своје пастве, управљала својим школама, манастирима и црквеним имањима.“ („Божићна посланица“, *Нова џошша*, 7.1.1942, 1) Управо у тим

солидарности појединаца и заједница који су, како је навео, помогли „благочестивој браћи својој, људима, женама, деци, што пострадаше у ратним приликама, оставши без дома својега“⁴². Похвалио је све друштвене слојеве – имућне и сиромашне – као и црквене општине, без обзира на њихову величину и значај, које су пружиле помоћ деци из логора. На самом крају, посебну захвалност изразио је оснивачима и подржаваоцима болнице. Епархију бачку назвао је „Богом спасаваном епархијом“ истичући да је управо она прва у којој су црквене општине основале бесплатну болницу намењену свим оболелима. Позивајући је да остане на том путу и да хуманитарну делатност започету у рату настави у миру, обратио се свим црквеним општинама и верном народу: „И када потомци ваши буду гледали на добро уређене црквене општине ваше, на дивне храмове и лепе парохijske домове, које сте ви подигли, или већ затечене одржавате у најбољем реду, они ће рећи за вас: били су богати. А када виде старање ваше за браћу нашу потребиту и болницу вашу, они ће признати: Били су милостиви.“⁴³

АНТИСЕМИТИЗАМ

Описујући време Другог светског рата као једну критичну епоху у којој се одлучује судбина мађарског народа, премијер Миклош Калај нагласио је да је то сукоб „у који полазимо сами својом вољом, неприсиљавани ни од кога, свесно идемо јер смо једаред већ видели како су у трианонском миру одлучивали о нама – без нас – за једним столом“⁴⁴. У том контексту, „јеврејско питање“ је посматрано као део националног проблема, а предложена решења имала су експлицитно расни и антисемитски карактер. Први корак у том процесу јесте експропријација јеврејске земље – како ораница, тако и шума – уз аргумент да се „јеврејство има одстранити из власништва и коришћења мађарске земље“⁴⁵. Залагао се за енергичније наступање владе и стога, упркос чињеници да се у том тренутку већина крупнијих јеврејских поседа налазила под секвестром, најавио је ново законодавство које би ову политику систематизовало и радикализовало. На тај начин сматрао је да ће бити убрзан поступак, али и да „ће се његово решење поставити на расну основу“⁴⁶. *Нова џошша* пренела

тренуцима, епархије Будимска и Бачка суочавале су се са проблемом покушаја формирања тзв. мађарске православне цркве сачињене од рашчињених свештеника и цивила неканонски рукоположених. Покровитељ нове цркве била је мађарска влада, која је настојала да регулише статус православних верника тако што ће им допустити да то и буду, али уколико се буду изјашњавали као Мађари. Иако су позиви на мир и братску љубав били присутни у посланици, она није садржала спомињање ратних злочина који су почињени над цивилима у Бачкој. Владика је након рата овакво своје држање правдао намером да заустави рацију јер „када су Мађари могли употребити лаж да убијају наше људе, морали смо се и ми послужити истим средствима за нашу одбрану.“ Како и сам наводи, његове лажи да у Бачкој нема комуниста, изречене су да се заштите како припадници Народноослободилачког покрета, тако и остали Срби који су неосновано проглашавани за комунисте. Звонимир Голубовић, *Рација у јужној Бачкој 1942, н.г.*, 146.

⁴² „Божјића посланица“, *Нова џошша*, 6, 7, 8, 9. јануар 1943, бр. 4, стр. 1.

⁴³ Исто.

⁴⁴ „Говор претседника владе г. др. Миклоша Калаја“, *Нова џошша*, 22.4.1942, 3.

⁴⁵ Исто.

⁴⁶ Исто.

је да ће се „онемогућити плантажирање Јевреја, нарочито на селима, и њихово потпуно ископчавање из мађарског живота“, закључујући да „то не значи ништа друго, него исељавање 800.000 Јевреја и на њихова места имају да доведу мађарске људе“⁴⁷. Спречавањем насељавања у сеоским срединама и планирањем исељавања више стотина хиљада јеврејског становништва, отворено је најављен трећи талас масовних злочина који се догодио 1944. године.

Непуних месец дана касније, Петер Фернбах постао је велики жупан града Новог Сада. Приликом ступања на дужност у свечаној сали Градске куће одржао је говор у којем је истакао још експлицитнију формулацију политике према Јеврејима: „И ово питање морало је да чека тренутак, када је сазрело да буде решено. По мом најдубљем убеђењу, јеврејско питање код нас ће бити онда решено када и последњи Јеврејин напусти територију Мађарске. Какве ће бити етапе у томе, то не зависи од нас него од формирања светске ситуације. Оно ће бити решено на расној основи после победоносног завршетка рата у оквиру општег европског преуређења.“⁴⁸ Иако је наизглед одбацио индивидуално насиље, испале и погроме, у остатку говора заговарао је планско и државно организовано деловање, што представља елиминацију Јевреја са територије Мађарске не као привремену меру, већ као коначни циљ.

С друге стране, политика према Србима у истом периоду носи другачији карактер, али не и блажи облик принуде. Од српског становништва захтевана је безусловна приврженост и верност мађарској државној идеји јер, према речима Фернбаха, „ко то нема у виду, без обзира на коме се језику обраћа Господу, против тога ћемо поступити најбезобзирније са свима средствима државне власти“⁴⁹.

Три одредбе о Јеврејима налазиле су се на насловној страни *Нове јошше* марта 1944. године. Прва је представљала забрану запошљавања нејевреја у домаћинствима која имају члана Јевреја. Друга се односила на отпуштање Јевреја, а трећа на брисање припадника овог народа из чланства новинарске, позоришне и филмске коморе.⁵⁰ Неколико дана касније издата је Наредба о организирању путовања Јеврејима – свако ко је носио жуту траку није могао да користи путничке аутомобиле, мотоцикле, такси, као и железницу, бродове и аутобусе.⁵¹ Од ношења значке за разликовање Јевреја изузети су активни или пензионисани свештеници хришћанске вероисповести, удовице, ратна сирочад Другог светског рата и жена која живи са њима, брачни друг или удовица хришћанске вероисповести нејеврејског лица, страни држављани. Значка је захтевана „на сваком месту где долазе у додир са грађанством“, док у својим кућама Јевреји нису морали да је носе уколико се ту не налазе јавни локали.⁵²

⁴⁷ Исто.

⁴⁸ „Ни ја, ни влада, ни мађарство нисмо, а нисмо ни били непријатељи српског народа“, *Нова јошша*, 3.5.1942, 2.

⁴⁹ Исто.

⁵⁰ Исто.

⁵¹ „Наредба о ограничењу путовања Јевреја“, *Нова јошша*, 6.4.1944, 2.

⁵² „Изузетци у наредби о ношењу јеврејског знака“, „Како треба разумети наредбу о значки за разликовање Јевреја“, *Нова јошша*, 6.4.1944, 4.

Маја 1944. године забележено је да су интернирани Јевреји који нису носили жуту звезду. Наиме, из овог разлога суд у Тополи интернирао је и казнио са хиљаду пенга месечно др Сеге Иштвана, лекара из Бачке Тополе.⁵³ Из истог разлога кажњена је са 150 пенга и интернирана „жена Ледерер Ференца“, као и глумац из Чантавира Шалдо-Штрихбергер Ђула затвором од десет дана.⁵⁴ Истог дана, на истој страни објављено је да ће министар унутрашњих послова преконтролисати извесна јеврејска документа издатих „у сврху доказа да су Јевреји учествовали у контрареволуцији као и о држању Јевреја и њиховим заслугама на територијама које су поново прикључене“⁵⁵. Читаоци су и на наредној страни могли да прочитају сличне вести – Наредба Владе о забрани издавања, објављивања и издавања у промет дела јеврејских аутора. Изузетак су била само она научна дела која су стекла дозволу министра просвете и председника Владе. Нико није смео да позајмљује поменуте књиге нити да их стави у промет. Све библиотеке добиле су рок од петнаест дана да саставе списак⁵⁶ у пет једнаких примерака и да га доставе мађарском краљевском владином комесару за штампу. Судбина ових дела кратко је назначена – „Предате књиге биће уништене.“⁵⁷ Преко читаве странице простирала су се имена и презимена забрањених аутора са територије Мађарске и из света. Убрзо је дефинисано који критеријуми означавају Јеврејина; обавеза пријаве Јевреја власника аутомобила, радио-апарата; забрана одласка у јавна купатила; Наредба о затварању јеврејских радњи; Наредба о ограничавању снабдевања Јевреја животним намирницама... Посебно се издваја Наредба Капетаније мађарске краљевске полиције у Новом Саду да сва лица јеврејске народности, вероисповести и сви који имају предмете јеврејског власништва предају оружје, муницију, предмете војне опреме, радио-апарате, двогледе, фотографске апарате, писаће машине, бицикла.⁵⁸ Био је то увод у постављање правних норми за одузимање и станова чији су власници били Јевреји. Такође, објављена је вест о стварању гета у Суботици, док се планирало да „после неколико дана неће бити Јевреја ни у Зенти“⁵⁹. Гето је испражњен 25. и 28. јуна исте године тако што је већина заточеника послата у Аушвиц, док је мањи део наставио ка Штрасхофу код Беча.⁶⁰

⁵³ У Бачкој Тополи налазио се сабирни логор за цивилна лица.

⁵⁴ „Вести“, *Нова йошџа*, 2.5.1944, 4.

⁵⁵ Исто.

⁵⁶ Списак је морао да садржи наслов дела, име писца, језик, појашњење да ли је дело научно, политичко или литерарно, колико примерака тог дела се налази у библиотеци. Један примерак намењен је Друштву за набавку сировина од папира у Будимпешти које је било дужно да позове пријављивача и одреди му рок за предају књига. Трошкови транспорта намењени су оном ко књиге подноси.

⁵⁷ „Наредба о забрани издавања и растуривања књига јеврејских аутора“, *Нова йошџа*, 2.5.1944, 5.

⁵⁸ „Жанетаније М. Кр. Полиције у Ујвидеку: Наредба“, *Нова йошџа*, 23.4.1944, 5.

⁵⁹ *Нова йошџа*, 5.5.1944, 4.

⁶⁰ Владимир Тодоровић и др., *Дейоршација бачких Јевреја 1944. године*, (Нови Сад: Архив Војводине, 2019), 43.

УЛОГА МИЛАНА Л. ПОПОВИЋА И ЕПИСКОПА БАЧКОГ ИРИНЕЈА ЋИРИЋА

За деловање Милана Л. Поповића у мађарском парламенту нужно се везује тумачење околности у Мађарској од марта 1942. године. Том приликом, Ласла Бардошија сменио је на челу владе Миклош Калај, чија се политика заснивала на покушају балансирања између Немачке и Велике Британије после пораза код Вороњежа.⁶¹ Калај је актуелизовао српско питање у Бачкој зарад приближавања Великој Британији, због чега су мађарске власти ангажовале Србе, народне посланике у Парламенту, Милана Л. Поповића и Богдана Дунђерског. Вођен инструкцијама из Будимпеште, Милан Л. Поповић је своје ставове изражавао јавно, тако да је *Нова пошта* забележила да је укључење српске *народности* у нови државни живот Мађарске посматрао као природан процес и да су Срби борбен, али лојалан народ Мађарској. Фебруара 1942. године, министар унутрашњих послова Ференц Керестеш Фишер захтевао је од Поповића и Дунђерског да као народни посланици обиђу Тител, Чуруг и Жабал, зарад смирења ситуације у овим селима која су највише пострадали јануара 1942. године. Том приликом, Милан Л. Поповић је, у разговору са представницима Срба, истицао кривицу комуниста за сва страдања и позвао на суздржаност од акција које би могле да доведу народ у опасност „јер је том неком, ко ту пропаганду врши, стало првенствено до туђинских интернационалних интереса, а не до интереса српског народа.“⁶² Тада су поново отворена врата православних храмова чији су свештеници били убијени и у којим богослужење није имао ко да врши. Такође, посредовао је код мађарских власти да се Србима и српским националним установама омогући несметан рад.

Божиха 1942. године, Милан Л. Поповић приредио је текст под називом „Где је наш пут“⁶³. У време када је мађарски окупатор извршавао погром широм Бачке, Поповић је у овом тексту изразио разматрање о „миру међу људима“ и „божићној идили“. Кључни део чланка представљао је одговор на питање постављено у наслову – где се налази пут српског народа? Поповић је описивао тадашњу ситуацију као „немирно историјско раздобље“, у којем је српски народ био позван да пронађе своје место и улогу, те одреди прави пут за сопствени напредак. Као основни предуслов за разјашњење правца, Поповић је сматрао да је неопходно суочавање са „чињеницама“ и ослобађање од „заблуда“ које су обележавале претходне генерације. Притом, критиковао је и млађе нараштаје, који су, према његовом мишљењу, били „обухваћени једним духом који је у суштини туђ нашем народу“⁶⁴. У контексту овог разматрања, припадност комунистичкој идеологији била је представљена као живот у супротности са самим собом, али Поповић није спомињао конкретне злочине који су се дешавали током тог периода. Он се задовољио општим изразима страдања, као што је

⁶¹ Према подацима Александра Касаша, мађарска армија имала је 147.971 погинулих, смрзнутих и рањених војника. Kasaš Aleksandar, *Mađari u Vojvodini: 1941–1946*, n.d., 130.

⁶² Kasaš Aleksandar, *Mađari u Vojvodini: 1941–1946*, n.d., 96.

⁶³ „Где је наш пут“, *Нова пошта*, 7, 8, 9, 10.1.1942, 3.

⁶⁴ Исто.

наведено у следећем делу текста: „Ако наш народ остане на том путу који је у свом збивању пролазио након толиких жртава и искушења, моћи ћемо и после овог рата уздигнуте главе и са сачуваном националном битношћу ући у препорођени живот. Право наше последње јамство за наш опстанак је оно што је својствено наше.“⁶⁵

У свом политичком деловању, Милан Л. Поповић залагао се за очување српских народних традиција, стабилизацију међунационалних односа и превазилажење подела. Посебно је наглашавао потребу за трајним споразумевањем и прекидом страначких сукоба, позивајући на истицање онога што повезује, а не раздваја, српску и мађарску заједницу. Прилагођавање новом државном поретку, у контексту Мађарске током Другог светског рата, тумачио је као нужност, коју је повезао са учешћем у „општем народном послу“ који „треба да прихвате сва наша културна друштва за одбрану свега што нам је свето, и што је историја означила кроз векове да смо дужни сачувати“⁶⁶.

Изражен антикомунистички став видљив је у више сегмената његовог говора. У намери да поштеди цивилно становништво нових страдања, Поповић се дистанцирао од било каквих активности повезаних са комунистичким покретом, осуђујући употребу насиља и саботажа. У том контексту, изјавио је: „Из наших редова у Бачкој неће изаћи никад подметачи бомби и експлозива, злочинци над туђом кућом и имовином, или нападачи на мађарску војну силу.“⁶⁷ Даље, Поповић је упозоравао на деловање „подземне силе“, односно комунистичку илегалу, приписујући јој намеру да српску заједницу увуче у „деструктивну акцију“ у корист нове социјалне правде и економске демократије.⁶⁸ Његов резигниран коментар „видели смо“ упућује на негативну оцену досадашњих резултата комунистичких активности и последица које су, по његовом мишљењу, оставиле на српски народ.⁶⁹

Упркос чињеници да је погром окончан тек неколико недеља пре објављивања чланка, *Нова јошџа* је Поповићеву изјаву представљала као реалистично тумачење положаја српске заједнице у Мађарској и смерницу за њен будући политички и друштвени ангажман.⁷⁰

Личност и деловање Милана Л. Поповића наставили су да буду честа тема у извештавању *Нове јошџе*. Дана 3. марта 1942. године, Богдан Дунђерски и Милан Л. Поповић посетили

⁶⁵ Исто.

⁶⁶ „Српска народност рачуна, као и у прошлости, на пуно разумевање мађарског народа на животне интересе и оправданост наших народних тежњи“, *Нова јошџа*, 17.2.1942, 3.

⁶⁷ Исто.

⁶⁸ Исто.

⁶⁹ Исто.

⁷⁰ Као показатељ позитивног пријема текста, наведено је да су бројни мађарски медији, како локални тако и централни, пренели Поповићеву изјаву у целисти. Међу њима се издвајају листови попут *Регели Ујсаџ* (*Reggeli Újság*) (Нови Сад), *Делвидеки Мађаршаџ* (*Délvidéki Magyarorság*) (Суботица) и будимпештанска издања *Пештер Лојг* (*Pester Lloyd*), *Мађар Немзеџ* (*Magyar Nemzet*), *Мађаршаџ* (*Magyarság*), *Пешџ* (*Pest*), *Мађарорсџаџ* (*Magyarország*), *Кис Ујсаџ* (*Kis Újság*), као и једна пештанска радио-станица. Према извештају *Нове јошџе*, ова медијска покривеност и реакције политичких кругова у Мађарској протумачене су као потврда „добре воље Срба“ да лојално и коректно сарађују у оквиру заједничке државе.

„Сва штампа пренела је изјаву нар. Посланика г. Милана Поповића објављену у Новој пошти“, *Нова јошџа*, 22.2.1942, 2.

су општину Тител у Шајкашкој. Том приликом, у просторијама Српске православне црквене општине, одржан је састанак којем је присуствовало више стотина људи.⁷¹ У центру медијског приказа био је говор Поповића, одбрана Шајкашке, положај српског народа у Мађарској и потреба за очувањем српског националног идентитета у новим државним околностима. Посебно је истакао неопходност прилагођавања државном поретку и заштите локалне заједнице „од свих разорних и сумњивих елемената који се са стране увлаче међу наш свет и стварају друштвена неспокојства код наших људи разним алармантним и лажним вестима“⁷².

Поповић је наглашавао оданост српског сељаштва држави, хвалећи њихов допринос као бранитеља и градитеља Шајкашке. У пренесеном цитату је, између осталог, изјавио: „Наш ће свет и данас, када се наша држава налази у рату знати сачувати свој душевни мир и дати доказа надлежним државним властима да је то радан, савестан, стваралачки, земљораднички сталеж коме је првенствено стало до свог дома, благостања, отаџбине и хришћанске вере.“⁷³ Упркос јасној хронолошкој и географској повезаности са недавно извршеним злочинима, ни у говору ни у новинском извештају не помињу се ти догађаји. Једину назнаку да се заједница опоравља од трауме представља опис краја скупа: након конференције учесници су се упутили у црквену порту где су звонила звона „која дуже времена нису звонила“ и отворена су црквена врата „која су била запечаћена“⁷⁴.

Након богослужења и освећења водике, које је извршио настојатељ манастира Бођана игуман Платон, Поповић и Дунђерски наставили су своју посету примањем „жалби и жеља“ становништва Тителског среза у канцеларији Српске православне црквене општине. Наредног дана посетили су Жабаљ, једно од места које је у јануару 1942. године најтеже страдало у погрому. Као и у претходним чланцима, текстови су остали без дубљег контекста и помињања злочина.

Пола године након погрома у Бачкој, епископ бачки Иринеј Ћирић обишао је Шајкашку, што је у околностима ратне свакодневице представљало изузетан морални и духовни значај, пренела је *Нова џошша*. Дана 7. јула 1942. године, епископ Иринеј, у пратњи архијерејског заменика, протојереја Николе Драгојлова, протојереја Војислава Ковачевића и ђаконa Петра Павловића стигао је у Шајкашку. Аутор чланка описао је цркву препуну народа и жртве које „нису биле узалудне јер ће њихова смрт дати примера како се живи и умире за веру“.⁷⁵

Након тога, епископ се упутио у Жабаљ где га је дочекао велики број верника, предвођених Миланом Л. Поповићем. Долазак Иринеја Ћирића међу своју паству у Шајкашкој представио је Поповић као начин да народу пружи речи утехе и унесе дух вере у даљи живот: „И ти си свети владика на Твоме апостолском путу прешао преко Твоје епархије

⁷¹ „Народни посланици г. Богдан Дунђерски и г. Милан Л. Поповић међу народом у Шајкашкој“, *Нова џошша*, 4.3.1942, 3.

⁷² Исто.

⁷³ Исто.

⁷⁴ Исто.

⁷⁵ „Епископ бачки г. др. Иринеј обишао је Шајкашку“, *Нова џошша*, 9.7.1942, 4.

и дошао у Шајкашку да спасеш народ наш..."⁷⁶ Размере злочина које су задесиле Жабал откривале су се само по помињању уплаканих жена, мајки и супруга и обучених у црнину. Цео говор представља молитву за спас: „Свечано обучени мужеви напустили су радове у пољу и дошли су у побожности својој да те замоле, да у пространости Твоје архијерејске љубави упутиш са владичанског престола Твог Господу Боду молитву: 'Пређи преко храма овог и дођи да нас спасеш'. Уђи владико у владичански престо жабаљске српске цркве и реци Господу Твоме, чији си истински апостолски службеник, коме и по начину Твог живота и примеру хришћанском стојиш ближе но сви остали, да подари милост Твоју ојађеном и ожалошћеном народу."⁷⁷ Обраћање епископу завршено је директном молбом Милана Л. Поповића да цео народ Шајкашке, укључујући и њега, спасе и пружи му утеху. По завршетку литургије, Ђирић се обратио окупљенима и „у својој архијерејској беседи, која је имала дивно дејство на све присутне, он је бодрио народ да не клоне и да издржи у својој прадедовској вери"⁷⁸. Посебно је осудио деловање секти, са акцентом на суботаре⁷⁹, упозоравајући на ризике од духовног и националног отуђења. Многобројан народ испратио је свог епископа који се затим упутио у Чуруг на вечерњу службу коју је одржао у пратњи локалног свештеника Павла Дожића.

Нови апели српском становништву упућени су преко Милана Л. Поповића и чланка „Нико не тражи од нас да напустимо своју веру или да се одрекнемо своје народности"⁸⁰. Наиме, Поповић је отпутовао 12. јула 1942. године у Сомбор како би разговарао са тамошњим Србима. После богослужења у сомборској православној цркви, у присуству градоначелника Петера Черте, одржана је конференција на којој је Поповић објаснио да се задржао у посланичким пословима у Шајкашком и Тителском срезу јер је „у тим крајевима била помоћ хитнија но ма где на другом месту"⁸¹. Држање српских посланика у мађарском парламенту приказао је као морање, да по „моралној дужности, изнад свих других, ту најдубљу и најболнију рану на нашем народном организму залече, како би атрофирани органи могли поново да оживе и ступе у нормалну функцију“, с намером спречавања „да се такво што не понови, ни онде ни на другом месту"⁸². Шта је то „такво што“ и о којим „ранама“ је реч, није писано. У фокусу Поповићевог излагања била су три приоритетна задатка: удомљавање деце интерниране у логору Шарвар у српске породице или црквене општине, ослобађање

⁷⁶ Исто.

⁷⁷ Исто.

⁷⁸ Исто.

⁷⁹ О проблемима са којима се суочавала Српска православна црква на овом подручју сведочи и благослов епископа бачког Иринеја Ђирића донет 8. августа 1942. године да „у недостатку прогодне помоћне књиге за одбрану православне вере од адвентиста-суботара, која секта има у свима местима Бачке епархије своје присталице, и чији агенти у бесцење раздају народу своје књиге..." дозволи штампање књиге протојереја Стефана Поповића *Зашто хришћани празнују недељу, а не суботу*.

⁸⁰ „Нико не тражи од нас да напустимо своју веру или да се одрекнемо своје народности“, *Нова пошта*, 14.7.1942, 3.

⁸¹ Исто.

⁸² Исто.

интернираних Срба из Бачке, као и санација последица ранијих репресалија кроз враћање поверења мађарских државних органа у српски народ. Своју парламентарну функцију Поповић је представио као моралну дужност и начин посредовања у циљу очувања српског становништва и ублажавања последица ратне и окупационе политике. Упркос непопуларности и тежине околности, Поповић је тврдио да су управо ови задаци били разлози што се примио да заступа српски народ у мађарском Парламенту „и да својим везама“ помогне да се поправи положај Срба у Бачкој.⁸³ Уверавао је народ да мађарска Влада неће више доносити непријатељске мере против српског живља, већ да га оставља да привређује, културно се развија у својој светосавској православној вери и чува свој идентитет, уколико не узме учешћа ни у каквој акцији која би била усмерена против интереса мађарске државе.

Ни наредне године није долазило до промена у употреби наратива, па је тако 1943. *Нова џошџа* објавила „Резолуцију представника бачких Срба“: „Бачко Српство свесно је да дела и у сопственом интересу када и са своје стране жели да осигура, уз помоћ власти, одржавање мира и правног поретка, осигурање иметка, реда и јавне безбедности на свима линијама и под свим околностима. Баш зато Бачко Српство не идентификује се са извршеним делима која су у последње време извршена против јавне и приватне имовине и против живота и личности органа јавне безбедности и њиховим извршиоцима. Свим снагама ће настојати да на цело српско јавно мишљење утиче у том правцу да кривце познате под именом 'партизани', елементе који се налазе у бекству нико не крије, не помаже него по дужности преда властима. Бачко Српство и овом приликом моли владу да и надаље осигура Српству пуну државну равноправност, како би горњи став и на овај начин био оправдан.“⁸⁴ Појаву ове резолуције историчар Александар Касаш објашњавао је учесталим партизанским диверзијама и суђењем четничкој групи, због чега су мађарске власти тражиле од Милана Л. Поповића и Богдана Дунђерског да бачки Срби поново пруже изјаву о лојалности мађарској држави, уз претњу да ће се у супротном поновити рација. Како би био донет јединствен став према овом ултиматуму, одржана је тајна конференција руководиоца Срба у Јужним крајевима.

БЕКСТВО ГЕНЕРАЛА

Две године након масовних злочина почињених над српским, јеврејским и ромским становништвом у Бачкој, јануара 1942. године, лист *Нова џошџа* објавио је, 18. јануара 1944. године, вест о бекству високих мађарских официра који су били процесуирани у вези са овим злочином: „Десио се изненађујући догађај који је без примера у мађарској војној

⁸³ Поред *Нове џошџе*, Милан Л. Поповић био је честа тема гласила Покрајинског народноослободилачког одбора за Војводину, листа *Слободна Војводина*. Наиме, због своје колаборационистичке и антикомунистичке политике, *Слободна Војводина* писала је да је Милан Л. Поповић још пре Првог светског рата био у отвореној мађарској служби, „подрепаш“, човек који је у свему ишао под реп мађарској влади, те да је још 1912. године у својим чланцима у листу *Српство*, позивао Аустроугарску да окупира Србију. Како би се осликало његово учешће у свим сукобима, наведена је следећа анегдота: „На питање родољуба: Шта ради Лажо Поповић? – Људи су одговарали 'Издаје српство!' – Није, дакле, издавач листа *Српство*, него издајник Српства.“ („Sramni stub Milan L. Popović“, *Слободна Војводина*, новембар 1942, 12)

⁸⁴ „Резолуција претставника бачких Срба“, *Нова џошџа*, 19.10.1943, 3.

историји. Војници вишег ранга побегли су испред позивања на одговорност. Фекетехалми-Цајднер Ференц, пензионисани подмаршал, Граши Јожеф, генерал, Деак Ласло, пензионисани пуковник, Мартон Зелди, жандармеријски капетан, побегли су испред проглашења пресуде у војном кривичноправном поступку који је поведен у вези са догађајима који су се одиграли у јануару 1942. у Ујвидеку, иако су имали на располагању све могућности за одбрану и нису били ни ухапшени. Своје другове који су били оптужени, а којима су командовали, оставили су на цедилу и на тај начин сами себи су изrekli пресуду. Овим поступком сва тројица квалификовали су се као обични бегунци и неће моћи избећи све последице и позивања на одговорност који су с тим у вези. Надлежне војне власти одредиле су потрагу за свом тројицом. Исто тако издата је потерница и за жандармеријским капетаном др Зелди Мартоном, који се такође налази у бекству.“ Ово је уједно и једини пут да су злочини поменути, али под неутралним, нејасним и прећутним термином *догађаји*. Неупитно, фокус је пре свега на поступку и бекству официра, а не на самом злочину и жртвама.

ЗАКЉУЧАК

У својим истраживањима о *Новој џошџи*, Владимир Баровић је истакао: „Ако искључимо контекст квислиншке пропаганде у чији инструмент *Нова џошџа* дефинитивно спада, можемо закључити да је у занатском, журналистичком смислу то дневни информативно-политички лист који има све одлике оновремене дневне штампе. У редакцији *Нове џошџе*, седели су вешти новинари који су добро знали свој посао, попут Велислава Спасића, Марка Теодоровића, Војсилава Матића, Ивана Мудринског и других. Били су то добрим делом професионални предатни новинари који су занат испекли у неким од најбољих новосадских редакција, јер Воја Матић и Велислав Спасић (као и Душан Чампраг) били су чланови редакције првог новосадског таблоида *Савремени Нови Сад*.”⁸⁵

Пак, истраживање наратива листа *Нова џошџа* у контексту мађарске окупационе управе у Бачкој током Другог светског рата указује на доминантну улогу овог гласила у формирању и одржавању пропагандног дискурса усмереног ка српском становништву. Уместо документовања и осуде ратних злочина, уочљива је тенденција да се масовни злочини минимизују, преименују у „догађаје“, а одговорност за насиље пренесе на припаднике Народноослободилачког покрета и саме жртве. Анализа садржаја показује да су први и трећи талас репресалија потпуно изостављени из јавног говора, док је други, познат као *Јануарска рација*, приказан искључиво кроз посредне симболичке елементе – као што су опис страха, жалобне одоре жена и тишина црква – чиме је избегнуто директно именовање одговорних и мере страдања. Током читавог периода постојања, лист се трудио да српски народ примири и помири са окупацијом. Свесним радом, аутори чланака учествовали су у прикривању злочина у Бачкој почињених за време Другог светског рата: „Перфидан начин пропагандне делатности *Нове џошџе* огледа се у чињеници да ниједан текст о политичким питањима није

⁸⁵ Владимир Баровић, „Нова џошџа“ – медијски спецификум ратне пропаганде 1941–1944. године у окупираном Новом Саду, н.д., 79.

потписан, да се није појавио ниједан коментар новинара на дешавања на окупираној територији њиховог града, и да није написан ниједан чланак који би осудио злодела окупационе власти и нељудске услове у којима су живели њихови суграђани.⁸⁶

У том контексту, лист је деловао као инструмент контролисаног информисања и обликовања јавне свести српског јавног мњења кроз привид нормалног живота и прихватања идеологије мађарске државе. *Нова њошџа*, као медиј под директном цензуром, фокусирао се да својим текстовима произведе послушност српског народа и стабилност окупационе управе. Самим тим, јавни наступи Милана Л. Поповића били су фокусирани на смирење ситуације, дистанцу од Народноослободилачког покрета и покушаје посредовања у корист српског становништва, али искључиво под будимпештанским директивама. Епископ Иринеј Ћирић је, својим посетама пострадалим местима и народу, пружао подршку народу, али у границама дозвољеног. Свакако, *Нова њошџа* допринела је да се сазна за хуманитарну активност Српске православне цркве и њених представника у организацији спасавања и збрињавања српске деце, отварању болница и смештају опорављених у српске породице. Намера оваквих новинских чланака била је да умири становништво и прикаже власти као разумне.

Закључно с тиме, треба нагласити да је *Нова њошџа*, као једино званично гласило мађарског окупатора намењено српској „народности“ током Другог светског рата, била један од најтиражнијих листова који, упркос томе, није успео да формира жељено мишљење код српске јавности. Сви наведени примери показују на који начин су страх, цензура и политичка присила обликовали културу ћутања над почињеним злочинима. Истовремено, указују на напоре одређених личности да у ратним околностима ипак очувају елементе националног, верског и моралног држања. Историјска истина о страдању српског, јеврејског и ромског становништва у *Новој њошџи* сведена је на медијску манипулацију и политичку пропаганду.

⁸⁶ Александар Карановић, *Квислиншки листи на српском језику „Нова њошџа“ као средство проплатане мађарске окупационе управе у Бачкој 1941. и 1942. године*, н.д., 443.

СПИСАК ИЗВОРА И ЛИТЕРАТУРЕ

Штампа:

Нова Њошџа – 1941, 1942, 1943. и 1944. година

Слободна Војводина – 1942. година

Мемоари:

Поповић, Алимпије. *Успомене*. Нови Сад: Прометеј, 2017.

Литература:

Баровић, Владимир. „Нова Њошџа“ – медијски спецификум ратне пројекције 1941–1944. године у окупираном Новом Саду, Култура полиса, <https://kpolisa.com/index.php/kp/article/view/160>. Датум приступа 31.8.2025.

Голубовић, Звонимир. *Рација у јужној Бачкој 1942. године*. Нови Сад: Музеј Војводине, 1992.

Јаџић, Милош. *Novosadske kulturne institucije u periodu 1941–1944. godine u ogledalu lista Nova pošta*. Novi Sad: Godišnjak istorijskog arhiva Grada Novog Sada, 2012.

Карановић, Александар. *Квислиншки лист на српском језику „Нова Њошџа“ као средство пројекције мађарске окупационе управе у Бачкој 1941. и 1942. године*, Култура полиса, <https://kpolisa.com/index.php/kp/issue/view/19>. Датум приступа 31.8.2025.

Касаš, Александар. *Мађари у Војводини: 1941–1946*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Odsek za istoriju, 1996.

Касаš, Александар. *Presuda uredništvu lista Nova pošta*. Filozofski fakultet u Novom Sadu, <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2012/978-86-6065-128-2>. Datum pristupa 31. 8. 2025.

Кољанин, Драгица. „Војводина у Другом светском рату: универзалне вредности антифашизма“, У: *Научна дубина историјара: зборник предавања одржаних 2006–2007. године*. Уредник Золтан Ђере, 85–92. Нови Сад: Филозофски факултет, 2007.

Лопичић, Ђорђе Н. *Мађарски ратни злочини: 1941–1945*. Београд: Музеј жртва геноцида, 2010.

Микавица, Дејан, Ненад Лемајић, Горан Васин и Ненад Нинковић. *Срби у Хабзбуршкој монархији: 1526–1918*. Књ. 2. Нови Сад: Прометеј, Радио-телевизија Војводине, Прометеј, 2016.

Тодоровић, Владимир, Петар Ђурђев и Александар Бурсаћ. *Дейоршација бачких Јевреја 1944. године*. Нови Сад: Архив Војводине, 2019.

Ћобански, Мила; Golubović, Zvonimir i Kumanov, Živan. *Novi Sad u ratu i revoluciji*. Novi Sad: Institut za izučavanje istorije Vojvodine, 1976.

Ѕајти, Енике. *Мађари у Војводини: 1918–1947*. Novi Sad: Forum, 2010.

Milica Moljski (2000), Historian (MA)
Genocide Victims' Museum, Belgrade
milica.moljski@muzejgenocida.rs

OCCUPATION OF BAČKA: THE ROLE OF THE NEWSPAPER NOVA POŠTA IN PRESENTING THE CRIMES OF THE HUNGARIAN OCCUPATION AUTHORITIES

Abstract: This paper analyzes the narrative surrounding the mass war crimes committed during the Hungarian occupation of Bačka in World War II, as presented in the only Serbian-language and Cyrillic-script newspaper of the time – *Nova Pošta*. The research focuses on how the suffering of the Serbian population was portrayed, the role of the Serbian Orthodox Church in caring for children from internment camps, and the political actions taken in response to the January massacres of 1942. Special attention is given to how internees were represented in public discourse, as well as to the role of the Church community in their support and protection. Through analysis of newspaper articles, the paper shows how media discourse was used to downplay the crimes, portray the Hungarian authorities in a positive light, and shift attention away from the responsibility for mass violence against both the Serbian and Jewish populations. The paper also highlights the role of individuals such as Milan L. Popović and Bishop Irinej Ćirić. By attempting to pacify the Serbian population and strengthen the occupation regime, *Nova Pošta* acted as a propaganda tool that, from 1941 to 1944, tried to hide the truth and create an illusion of normal life under Hungarian rule. The research is based on an analysis of all digitized issues of *Nova Pošta* and relevant historiographical literature.

Keywords: war crimes, World War II, Bačka, Hungarian occupation, Milan L. Popović, Irinej Ćirić, *Nova Pošta*.